

Βιβλιοθεραπεία και πολιτισμική ετερότητα: δεδομένα ερευνών

Καπραβέλου Αλεξία, *M.Ed.*, *Υπ. Διδάκτωρ*

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα

Η πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία, χωρίς να είναι μακρόχρονη, ως εκ τούτου χρονοβόρα, κοπιαστική και ακριβή ψυχοθεραπευτική διαδικασία, καταδικάζει κάθε μορφή ρατσισμού και συμβάλλει στην ενίσχυση της φυλετικής, εθνοτικής και πολιτισμικής ταυτότητας και ετερότητας, που οδηγεί στην ενδυνάμωση της αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης του Άλλου και στη βελτίωση των δεξιοτήτων του, όπως είναι η αποσαφήνιση καταστάσεων, η αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων, η δημιουργικότητα. Επομένως, η βιβλιοθεραπεία, τουλάχιστον έμμεσα, ωθεί στην ανάπτυξη του ατόμου. Σε κάθε περίπτωση, ο βιβλιοθεραπευτής οφείλει να είναι ευαίσθητος στην αντιρατσιστική και πολυπολιτισμική ιδεολογία, την οποία καλείται να υπηρετεί συνειδητά, σταθερά και με αλτρουισμό. Αναπτύσσοντας την αποτελεσματικότητα του ετερογενούς, η βιβλιοθεραπεία μπορεί να αποτελέσει το πρώτο βήμα ή το κεντρικό σημείο προς την υλοποίηση εκπαιδευτικών υπηρεσιών για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής αλλοδαπών/μεταναστών/προσφύγων. Το κατάλληλο βιβλιοθεραπευτικό υλικό στην πολυπολιτισμική εκπαίδευση, απαλλαγμένο από προκαταλήψεις, διακρίσεις και υπεραπλουστεύσεις, βοηθά τους αλλογενείς στη λήψη αποφάσεων για την αυτο-οργάνωσή τους στις κοινότητές τους, παράλληλα με τον αγώνα των γηγενών για κοινωνικές διεκδικήσεις και διεύρυνση των δικαιωμάτων τους.

Λέξεις-κλειδιά: πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία, εναλλακτική ψυχοθεραπεία, αντιρατσιστική εκπαίδευση, ετερότητα.

1. Εισαγωγή στη βιβλιοθεραπεία.

Βιβλιοθεραπεία είναι η προσωπική ανάπτυξη ή επίλυση προσωπικών προβλημάτων μέσω της ανάγνωσης βιβλίων. Εξέλιξη της βιβλιοθεραπείας παρατηρείται από τον Πλάτωνα και Αριστοτέλη στους καλλιτέχνες και παραμυθάδες, στον Freud, στους επαγγελματίες υγείας και βιβλιοθηκονόμους μεγάλων νοσοκομείων στις ΗΠΑ, στις αρχές του 20ου αι., στους ψυχολόγους και εκπαιδευτικούς (από το 1946) (Παπαδοπούλου, 2006). Απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες, από την πρώτη παιδική ηλικία ως την ύστερη ενήλικη ζωή και μπορεί να εφαρμοστεί σε άτομα ή ομάδες ανεξαρτήτως ικανοτήτων. Οι βιβλιοθεραπευτικές προσεγγίσεις διαφέρουν, ανάλογα με τους εμπλεκόμενους ειδικούς (γιατρός, σύμβουλος, εκπαιδευτικός) και την περίπτωση (ψυχική ασθένεια, δυσπροσαρμοστικότητα, αναπτυξιακές ανάγκες των μαθητών), ενώ δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μελετητών για το πώς μπορεί η βιβλιοθεραπεία να γίνει επιστήμη (Lindeman, & Kling, 1968-1969, σ. 36-37).

Η βιβλιοθεραπεία μπορεί να διακριθεί σε κλινική-επανορθωτική ή αναπτυξιακή-προληπτική, καθώς και σε αναγνωστική (αυτοβοηθητική) ή αλληλεπιδραστική. Στην εκπαίδευση, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε υγιείς μαθητές, με στόχο την παροχή βοήθειας σ' αυτούς, για να αντιμετωπίσουν αναπτυξιακές ανάγκες τους. Τα στάδια της βιβλιοθεραπευτικής διαδικασίας είναι: εμπλοκή, αναγνώριση-ταύτιση, κάθαρση, κατανόηση-ενόραση-ολοκλήρωση, παγκοσμιότητα-καθολικότητα (Warner, 1980, σ. 108. Cohen, 1994, σ. 37. Sridhar, & Vaughn, 2000, σ. 74-76. Forgan, 2002, σ. 76. Stamps,

2003, σ. 26-27. Heath et al., 2005, σ. 564, 567-568. Pehrsson, & McMillen, 2005, σ. 50). Και στην περίπτωση που οι ήρωες της ιστορίας είναι διαφορετικοί ή/και μη αποδεκτοί από τον αναγνώστη, η βιβλιοθεραπεία ωφελεί το υπό συμβουλευτική παρακολούθηση άτομο, γιατί του δίνει την ευκαιρία να 'μπει στη θέση του άλλου' και να αναπτύξει μια αίσθηση κοινωνικού ενδιαφέροντος, αλλά και να διευρύνει τους ορίζοντές του, επειδή δείχνει κατανόηση για έναν ήρωα, παρόλο που αρχικά τον καταδίκασε και τον απέρριπτε (Jackson, 2001, σ. 289).

Η βιβλιοθεραπεία παρέχει ψυχολογική υποστήριξη στις δυσκολίες του μαθητή, τον διευκολύνει να προβεί σε ενόραση και τον κινητοποιεί για λήψη αποφάσεων και δράση. Η ομαδική εκπαίδευση καθιστά τη βιβλιοθεραπεία πιο αποτελεσματική από ό,τι μια ατομική παρακολούθηση. Η βιβλιοθεραπεία βοηθά τους μαθητές και εκπαιδευτικούς να βελτιώσουν τη συμπεριφορά τους στο σχολικό περιβάλλον, αφού ενισχύσουν την αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμησή τους, αλλά και παρέχει σ' αυτούς τη δυνατότητα να αναζητήσουν ουσιαστικότερες λύσεις, ακόμα και σε τρέχοντα ή μελλοντικά προβλήματα από εξωτερικά αίτια (Sridhar, & Vaughn, 2000: 76. Forgan, 2002, σ. 76).

2. Πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία: δεδομένα ερευνών και αντίστοιχες πρακτικές.

Οι πιο πρόσφατες εκφάνσεις της βιβλιοθεραπείας, ως προς τα εργαλεία που χρησιμοποιεί και κυρίως τη στόχευσή της, είναι, εκτός από την εκπαιδευτική βιβλιοθεραπεία, η ηλεκτρονική βιβλιοθεραπεία και η πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία. Παραθέτουμε αναλυτικά παρακάτω τα κυριότερα ερευνητικά δεδομένα για την πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία.

2.1. Η έρευνα της Holman

Η Holman έχει εφαρμόσει στο The State University of New Jersey μελέτη περίπτωσης σε έναν Πορτορικανό έφηβο, τον George, κουτσό, με αριστεροχειρία. Ο πατέρας έχει εγκαταλείψει την οικογένεια. Ο νεαρός έχει ετεροθαλή αδελφό, τον Ralph, και πατριό, που επισκέπτεται το σπίτι και φέρνει δώρα και για τον George. Έχει καλή ακαδημαϊκή επίδοση εξαιτίας της επιμέλειάς του. Η επίδοσή του βελτιώνεται όταν παίζει το ρόλο του συμβούλου του Ralph. Στόχος της παρέμβασης ήταν η ενδυνάμωση της εθνοτικής ταυτότητας του παιδιού, το οποίο παραπέμφθηκε από τον ειδικό συμβουλευτικής, επειδή είχε χαμηλή αυτοεκτίμηση και απογοήτευση. Της βιβλιοθεραπείας προηγήθηκε ατομική συζήτηση με τον ειδικό συμβουλευτικής. Στόχος της βιβλιοθεραπείας ήταν η ενίσχυση της ταυτότητας του εφήβου ως Πορτορικανού, τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα ήταν η άνοδος της αυτοεκτίμησης και, κατ' επέκταση, η ενίσχυση της ικανότητάς του να αντιμετωπίζει τις απαιτήσεις της ζωής του, συμπεριλαμβανομένων όσων σχετίζονται με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Ως ύλη για την παρέμβαση, χρησιμοποιήθηκε πορτορικανικό ποίημα που προσέγγιζε θετικά την πορτορικανική ταυτότητα. Στην πρώτη βιβλιοθεραπευτική συνεδρία, ο σύμβουλος επιτρέπει στον George να αρχίσει με οτιδήποτε έχει στο μυαλό του, ενώ σε μια παύση, βρίσκει την ευκαιρία να ρωτήσει τον George αν είναι πρόθυμος να διαβάσει ποίημα, εξηγώντας ότι θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η αντίδρασή του σ' αυτό. Αν το ποίημα είναι αισιόδοξο και μιλά για το σεβασμό και αυτοσεβασμό, την αγάπη, τη φιλία χωρίς διακρίσεις, το χαμόγελο, ο έφηβος

αντλεί δύναμη απ' αυτό και γίνεται αισιόδοξος. Στις επόμενες συνεδρίες ο George συζητά τα σχέδιά του για επίτευξη των στόχων του: να παίζει μπίτζμπολ επαγγελματικά, να κάνει σχέση με μια κοπέλα, να βρει δουλειά για να βοηθήσει οικονομικά τη μητέρα του, να φοιτήσει σε μια ανώτατη σχολή της αρεσκείας του. Συνειδητοποίησε σταδιακά ότι το επαγγελματικό μπίτζμπολ δεν είναι γι' αυτόν εφικτός στόχος παρά μόνον το μπόουλινγκ. Ο σύμβουλος απέφευγε την καθοδήγηση, απλώς 'αντανακλούσε' τις σκέψεις και τα συναισθήματα του George. Ο έφηβος καλλιέργησε το ρεαλισμό, για να μη σημειώσει η αυτοεκτίμησή του δραματική πτώση. Η ωρομίσθια δουλειά που βρήκε τού επέτρεψε να απεγκλωβιστεί από την κλινική δουλειά και να βοηθήσει οικονομικά την οικογένειά του, ενώ διέθετε χρόνο και για τους φίλους του. Μετά από καιρό, ο σύμβουλος έμαθε ότι ο George κατόρθωσε να εισαχθεί στη σχολή της πρώτης επιλογής του και σχεδίαζε να βρει καλοκαιρινή δουλειά με πλήρες ωράριο.

Η σημασία της βιβλιοθεραπείας ήταν:

- ο θεραπευτής αλληλεπιδρά με τον πελάτη και βελτιώνεται η σχέση τους,
- το κείμενο αποκτά αξία, με τα στάδια της βιβλιοθεραπευτικής προσέγγισης (ταύτιση, κάθαρση, ενόραση, ένταξη),
- το υλικό της βιβλιοθεραπευτικής παρέμβασης περιγράφει πώς αναμένεται να είναι ένας Πορτορικανός, δηλαδή ένα υποκατάστατο του πατέρα, μια και αποδείχτηκε ότι ο George είχε ανάγκη από ένα αρσενικό πρότυπο,
- αποδίδεται σεβασμός στην εθνοτική ταυτότητα και προβάλλεται θετικά η ταυτότητα αυτή,
- το ποίημα και ο συγγραφέας προσφέρουν στον έφηβο μοντέλο ρόλου,
- η βιβλιοθεραπευτική παρέμβαση προσφέρει βοήθεια για πρόοδο στη ζωή,
- η βιβλιοθεραπευτική παρέμβαση ενισχύει την αντίσταση στην αρνητική εικόνα της εθνοτικής ταυτότητας, που επιβάλλεται από την κυρίαρχη πλειοψηφία.

Δεν έχει βρεθεί εμπειρικά ότι η βιβλιοθεραπεία είναι το αίτιο ούτε ότι συσχετίζεται με την πρόοδο του ενδιαφερόμενου, μια και υπάρχουν (και) άλλοι παράγοντες που συντελούν σ' αυτήν. Ωστόσο, στο παράδειγμά μας, μέσω της βιβλιοθεραπείας ο έφηβος απέκτησε **κίνητρα αποσαφήνισης στόχων και δημιουργικότητας**. Είναι δύσκολη η διάκριση των αποτελεσμάτων, αφενός μεν από τη θεραπευτική σχέση, αφετέρου δε από τη βιβλιοθεραπεία. Συμπερασματικά, η βιβλιοθεραπεία μπορεί να εφαρμοστεί ατομικά, σε οικογένειες, σε ομάδες για την καλλιέργεια θετικών εργασιακών σχέσεων και για το μετασχηματισμό στοιχείων που αντανακλούν τα εθνοτικοπολιτισμικά ιδεώδη κάθε ενδιαφερόμενου (Holman, 1996, σ. 375-381).

2.2. Η έρευνα των McCoy & McKay

Οι McCoy & McKay, από το Washington University in St. Louis, προτείνουν πρόγραμμα βιβλιοθεραπείας για την ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητας Αφροαμερικανών, με στόχο την αποδοχή των μοναδικών ιστορικών και πολιτισμικών εμπειριών της φυλής, την ενίσχυση της φυλετικής ταυτότητας και τη βελτίωση της αυτοεικόνας των ανθρώπων, μακριά από άτοπες οπτικές των αξιών του δυτικού πολιτισμού. Η βιβλιοθεραπεία είναι προτιμότερο να πραγματοποιείται σε περιορισμένο αριθμό συνεδριών. Ο πολυπολιτισμικός βιβλιοθεραπευτής πρέπει να έχει τη δυνατότητα όχι μόνον να κατανοεί τις διαφοροποιημένες πολιτισμικές δομές και να μην εστιάζει στις

δικές του πολιτισμικές αξίες, αλλά και να υιοθετεί εμπράκτως αυτό το αντιρατσιστικό σύστημα πεποιθήσεων στο επαγγελματικό του πλαίσιο, για την αποτροπή των προκαταλήψεων και την παροχή βοήθειας σε ανθρώπους που βιώνουν απώλεια ταυτότητας, αυτουποτίμηση, αρνητισμό, και αισθάνονται σύγχυση. Οι 'επιθετικοί' αλλογενείς δεν είναι στην πραγματικότητα παρά επίμονοι και διεκδικητικοί πρωτοπόροι. Ο ειδικός οφείλει να έχει ανοικτή στάση και να χρησιμοποιεί υλικό που αποφεύγει τα στερεότυπα. Απαιτείται επίσης να κατανοεί και, πολύ περισσότερο, να αναγνωρίζει την ιστορία, τον πολιτισμό, την οικογενειακή προέλευση, τις κοινωνικές εμπειρίες, το σύστημα αξιών και την ίδια την αξία των ετερογενών, αλλά και τους φραγμούς που αντιμετωπίζουν άτομα διαφορετικής εθνοτικής ή/και φυλετικής καταγωγής.

Βασικές αρχές λοιπόν της πολυπολιτισμικής βιβλιοθεραπείας είναι:

- ο σεβασμός για την αξιοπρέπεια και μοναδικότητα των ανθρώπων,
- το δικαίωμα του ενδιαφερόμενου στον αυτοπροσδιορισμό του και στην εχεμύθεια,
- η κατανόηση ότι ο πολιτισμός του ενδιαφερόμενου επηρεάζει την εξέλιξή του και τις σχέσεις του με τους άλλους.

Αντίστοιχοι στόχοι της βιβλιοθεραπευτικής παρέμβασης μπορεί να είναι:

- η αναγνώριση του πολυπολιτισμού και η αποδοχή της διαφορετικότητας ως φυσιολογικής στις κοινωνίες,
- η κατανόηση και ο σεβασμός απέναντι σε ανθρώπους διαφορετικής προέλευσης,
- η παροχή γνώσεων για άλλους πολιτισμούς,
- η πρακτική ενάντια στην καταπίεση,
- η διευκόλυνση των αλλογενών στο δικαίωμά τους να αυτοπροσδιορίζονται,
- η πολιτισμική αυτοεπιβεβαίωση και η ανάπτυξη υγιούς ταυτότητας,
- η ομαλή ένταξη των ετερογενών στη δημόσια εκπαίδευση και στην ομάδα των συνομηλίκων, χωρίς, προκειμένου να γίνουν αποδεκτοί, να παραιτούνται από την ακαδημαϊκή τους επιτυχία και ευφυΐα,
- η αναγνώριση της δύναμης και των ταλέντων τους,
- η εστίαση του θεραπευτή στις γνώσεις, στις πηγές πρόσβασης, στα κίνητρα, στα ταλέντα του ενδιαφερόμενου.

Τα αντίστοιχα κριτήρια επιλογής βιβλιοθεραπευτικού υλικού ισοδυναμούν με απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα, όπως:

- το βιβλίο αποξενώνει από την εθνοτική κοινότητα ή προσφέρει εγγύτητα;
- το βιβλίο φαίνεται να εκτιμά τους αλλογενείς και την προσφορά τους στην κοινωνία;
- είναι οι εμπειρίες των χαρακτήρων του βιβλίου παρόμοιες με αυτές που βιώνει ο αναγνώστης;
- η έκβαση της ιστορίας είναι επιθυμητή από τον ενδιαφερόμενο;
- η ιστορία βοηθά τον αναγνώστη να αποκτήσει δεξιότητες επίλυσης ρεαλιστικών προβλημάτων;
- η ιστορία φέρνει σε κορύφωση προκλητικές καταστάσεις ζωής;
- η ιστορία περιγράφει συμπεριφορές αντιμετώπισης καταστάσεων, οι οποίες είναι εφικτές στο πολιτισμικό πλαίσιο του επωφελομένου;

Είναι προτιμότερο να μην διαβαστεί καμιά ιστορία, παρά να διαβαστεί μια ιστορία φτωχή, με στερεοτυπικούς χαρακτήρες και απλουστευμένες απαντήσεις σε σύνθετα ερωτήματα, η οποία θα μεταδώσει στους ανθρώπους αρνητική οπτική.

Η συνειδητοποίηση της βαρύτητας του πολιτισμού των αλλογενών προσφέρει στους ίδιους μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση, άνεση, ελευθερία και ενδυνάμωση, ώστε και οι ίδιοι να

αποδεχτούν τους άλλους πολιτισμούς. Έτσι, δεν θα εστιάσουν στην καταγωγή του θεραπευτή αλλά στα προσόντα του και στην ικανότητά του να είναι καλός ακροατής και να έχει ενσυναίσθηση, με αποτέλεσμα την οικοδόμηση καλών σχέσεων μεταξύ του βιβλιοθεραπευτή και του επωφελούμενου. Βάση της βιβλιοθεραπείας είναι η πεποίθηση ότι το άτομο επηρεάζεται από ό,τι διαβάζει. Επομένως, το υλικό πρέπει να γράφεται από την οπτική του ενδιαφερόμενου. Είναι σημαντικό για τον ειδικό να ελέγχει αν το άτομο πιστεύει ότι οι εμπειρίες του ήρωα είναι ρεαλιστικές και αν ταυτίζεται με τον ήρωα, ώστε να οδηγηθεί στη διερεύνηση των προσωπικών του αντιλήψεων και δράσεων και να επιτύχει την ενόραση. Έτσι, μπορεί να αναθεωρήσει τρόπους επίλυσης προβλημάτων που υιοθέτησε στο παρελθόν ή υιοθετεί στο παρόν ή θα υιοθετήσει στο μέλλον. Οι αλλογενείς μαθητές κινητοποιούνται, ώστε να συνδέσουν την τωρινή τους μάθηση με τις προηγούμενες εμπειρίες τους αλλά και με τους προσωπικούς τους στόχους. Δραστηριότητες ομαδοσυνεργατικές σε μορφή σχεδίων εργασίας μπορούν να τους βοηθήσουν να κάνουν αυτές τις συνδέσεις και να αποκτήσουν ενόραση, αξιολογώντας το πολιτισμικό τους υπόβαθρο, τις αξίες αλλά και τις προκαταλήψεις τους. Η ενόραση θα είναι μεγαλύτερη, αν οι ίδιοι αναζητήσουν μόνοι τους πηγές πολυπολιτισμικότητας.

Η πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία λοιπόν μπορεί να προσφέρει στους πολιτισμικά διαφοροποιημένους και ειδικά σε όσους κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό:

- μοντέλα ρόλων,
- υγιή προσαρμογή,
- συζήτηση των εμπειριών και κριτική σκέψη,
- δεξιότητες αποτελεσματικής επίλυσης προβλημάτων και λύσεις σε προβλήματα που μπορεί να φαίνονται ανυπέρβλητα,
- προσωπική ανάπτυξη,
- ευκαιρίες εμφάνισης στο κοινωνικό προσκήνιο,
- έμπνευση, ελπίδα, ψυχική υγεία (McCoy, & McKay, 2006, σ. 681-682, 684-690).

2.3. Η έρευνα των Pehrsson & McMillen

Οι Pehrsson & McMillen στο Oregon State University, από τους πρώτους δημιουργούς του Εργαλείου Αξιολόγησης της Βιβλιοθεραπείας (BET), αναλύουν τα αποτελέσματα της πολυπολιτισμικής βιβλιοθεραπείας:

- υπερηφάνεια για την εθνοτική/πολιτισμική ταυτότητα του καθενός και καλύτερη ένταξη σ' αυτή την ταυτότητα,
- αυξανόμενη εκτίμηση για τον πολιτισμό του καθενός και τις συνήθειές του,
- αν οι άνθρωποι δέχονται τις επιδράσεις μόνον της κυρίαρχης κουλτούρας, είναι πιο πιθανό να αποδίδουν μικρότερη αξία στις άλλες κουλτούρες, καθώς σκέπτονται, συμπεριφέρονται, μιλούν με έναν και μοναδικό, επιβαλλόμενο τρόπο,
- επιτρέπει τη συζήτηση για τα στερεότυπα που προβάλλονται στα βιβλία,
- οι ενδιαφερόμενοι αλλογενείς μπορούν να ασκήσουν κριτική απέναντι στην τάση συγγραφέων να γράφουν για τις δικές τους εθνότητες, κουλτούρες και τρόπους ζωής, ενώ δεν ανήκουν σ' αυτές, αν το περιεχόμενο του κειμένου τους παρουσιάζει αδυναμίες (Pehrsson, & McMillen, 2006).

3. Κριτικά συμπεράσματα.

Από τις παραπάνω σύγχρονες έρευνες καθίσταται εμφανές ότι η πολυπολιτισμική βιβλιοθεραπεία, χωρίς να είναι μια μακροχρόνια, γι' αυτό χρονοβόρα και κοπιαστική διαδικασία, καταδικάζει κάθε είδους ρατσισμό και συμβάλλει στην ενίσχυση της φυλετικής, εθνοτικής και πολιτισμικής ταυτότητας και ετερότητας, με αποτέλεσμα την άνοδο της αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης των ετερογενών και τη βελτίωση των δεξιοτήτων τους, όπως είναι η δημιουργία κινήτρων αποσαφήνισης στόχων και δημιουργικότητας και η αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων της ζωής. Επομένως, τουλάχιστον έμμεσα, συνωθεί τον ενδιαφερόμενο στην πρόοδο. Ο βιβλιοθεραπευτής πρέπει οπωσδήποτε να είναι ευαισθητοποιημένος στην αντιρατσιστική ιδεολογία και στην πολυπολιτισμικότητα, την οποία οφείλει να υπηρετεί συνειδητά, σταθερά και με ανιδιοτέλεια.

Η βιβλιοθεραπεία μπορεί να αποτελέσει το πρώτο βήμα ή το κομβικό σημείο στην υλοποίηση εκπαιδευτικών υπηρεσιών για την πρόοδο των ετερογενών, με την αξιοποίηση των ικανοτήτων τους. Το κατάλληλο βιβλιοθεραπευτικό υλικό στην πολυπολιτισμική εκπαίδευση, απαλλαγμένο από προκαταλήψεις, διακρίσεις και υπεραπλουστεύσεις, οδηγεί τους αλλογενείς στη λήψη αποφάσεων για αυτοοργάνωση στις κοινότητές τους, παράλληλα με τον κοινό αγώνα με τους γηγενείς σε ό,τι αφορά διεκδικήσεις και διεύρυνση των δικαιωμάτων τους.

Βιβλιογραφικές παραπομπές:

- Παπαδοπούλου, Σ. (2006). Η βιβλιοθεραπεία ως διδακτική προσέγγιση μέσω της γλωσσικής τέχνης και ως φορέας πολιτισμού. Εισήγηση στη διημερίδα με θέμα: «Η τέχνη και ο πολιτισμός ως πεδίο ευέλικτων διαθεματικών προσεγγίσεων. Προτάσεις για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Από τη θεωρία στην πράξη». 13-14/5/2006, Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, Ρέθυμνο. Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2008, από την ηλεκτρονική διεύθυνση: www.edc.uoc.gr/didkritis/PDF/PAPADOPOULOU.pdf.
- Cohen, L.J. (1994). Phenomenology of therapeutic reading with implications for research and practice of bibliotherapy. *The Arts in Psychotherapy*, 21,1.
- Forgan, J.W. (2002). Using bibliotherapy to teach problem solving. *Intervention in School and Clinic*, 38,2.
- Heath, M.A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E., & Money, K. (2005). Bibliotherapy. A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International*, 26,5.
- Holman, W.D. (1996). The power of poetry: validating ethnic identity through a bibliotherapeutic intervention with a Puerto Rican adolescent. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 13,5.
- Jackson, S.A. (2001). Using bibliotherapy with clients. *The Journal of Individual Psychology*, 57,3.
- Lindeman, B., & Kling, M. (1968-1969). Bibliotherapy: definitions, uses and studies. *Journal of School Psychology*, 7,2.
- McCoy, H., & McKay, C. (2006). Preparing social workers to identify and integrate culturally affirming bibliotherapy into treatment. *Social Work Education*, 25,7.
- Pehrsson, D.E., & McMillen, P. (2005). A bibliotherapy evaluation tool: grounding counselors in the therapeutic use of literature. *The Arts in Psychotherapy*, 32.

- Pehrsson, D.E., & McMillen, P. (2006). *Competent Bibliotherapy: Preparing counselors to use literature with culturally diverse clients*. Retrieved 30/5/2008, from www.counselingoutfitters.com/Pehrsson.htm.
- Sridhar, D., & Vaughn, S. (2000). Bibliotherapy for all. Enhancing reading comprehension, self-concept, and behavior. *Teaching Exceptional Children*, 33,2.
- Stamps, L.S. (2003). Bibliotherapy: how books can help students cope with concerns and conflicts. *The Delta Kappa Gamma Bulletin*, 70,1.
- Warner, L. (1980). The myth of bibliotherapy. *School Library Journal*, 27,2.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΤΙΤΛΟΙ

Bibliotherapy and multicultural otherness: researching data

Καπραβέλου Αλεξία, *M.Ed.*, Υπ. Διδάκτωρ Παντείου Πανεπιστημίου

Multicultural bibliotherapy, without being a long and thus fiddly, tiring and expensive psychotherapeutic process, confounds every kind of racism and contributes to reinforcing racial, ethnic, and cultural identity and otherness, resulting in enhancing individual's self-concept and self-esteem and in improving his/her skills, such as clarification, effective problem solving, and creativity. Therefore, book therapy, at least indirectly, leads to individual's progress. In every case bibliotherapist should be sensitive to antiracist and multicultural ideology, which he/she should serve consciously, stably, and altruistically. Developing alien's efficiency, bibliotherapy may become the first step or the main point for educational services manifestation for foreigners'/immigrants'/refugees' improvement. The appropriate bibliotherapeutic material in multicultural education, free from prejudices, discriminations, and oversimplifications, helps outlanders to a decision making for self-management in their communities, in parallel with the native people's struggle for social demands and for broadening of their rights.